

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ: 1770-1970
Η ΑΔΑΜΑΣΤΗ ΨΥΧΗ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ
ΕΝΟΣ ΗΡΩΙΚΟΥ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΥ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Στοιχ. Βιβλιοθήκη
3/1970 τμήκ 30

Ὁ Δασκαλογιάννης

καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770 στὰ Σφακιὰ

Μιλοῦμε γιὰ τὴν ἐπανάστασι τῆς Κρήτης καὶ κυρίως τῶν Σφακιῶν με ἀρχηγὸ τὸν Δασκαλογιάννη. Γιατὶ κατὰ τὸ 1770 ἔχομε ἐπίσης ἀτυχή ἐπανάστασι στὴν ἄλλη Ἑλλάδα, πού ἦταν μέρος τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1769 - 1774, περισσότερο γνωστὴ με τὸν ὄρο «Ὀρλωφικά».

Ὁ σπόρος πού εἶχε ρίξει ὁ Μέγας Πέτρος τῆς Ρωσίας (1689 - 1725) γιὰ ν' ἀποκτήσῃ διέξοδο σὲ ἀνοικτὴ καὶ θερμὴ θάλασσα, προσέδωσε κατὰ τὶς ἡμέρες τῆς Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης (1763 - 1796) δέξτητά στο Ἀνατολικὸ ζήτημα, γιατί κινητοποιοῦνται οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες. Ἡ «Σεμίραμις τοῦ Βορρά», φλογερὴ ἰδιοσυγκρασία, ἦταν ὄχι μόνο «πολυπράγμων», ἀλλὰ καὶ «μεγαλοπράγμων». Καὶ γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ ὄνειρά της γιὰ ρωσικὴ ἐπέκτασι στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ προβάλλῃ, σύμφωνα με ἄλλη ἐκδοχή, καὶ τὸν ἐκλεκτὸ τῆς καρδιάς της, τὸν Γρηγόρη Ὀρλώφ, ἔστειλε μικρὴ δύναμι στὴν

Ἑλλάδα. Ἡ ἐπανάστασις ἄναψε, ἀλλὰ καὶ ἔσθησε ἀμέσως. Γιατὶ δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ ἀλλοιῶς. Ψεύτικες ὑποσχέσεις μᾶς ἔδωσαν οἱ Ρῶσοι. Ψεύτικες δώσαμε καὶ ἑμεῖς. Καὶ εἶναι γνωστὸ τὸ τραγικὸ ἀποτέλεσμα.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης, καὶ μάλιστα τῶν Σφακιῶν, εἶναι μέρος τῶν «Ὀρλωφικῶν». Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ — περὶ τὸ 1770 — ἡ κατάστασις γιὰ τοὺς Χριστιανούς τῆς Κρήτης ἦταν ἀφόρητη. Νόμος ἦταν ἡ θέλησις τοῦ ἀβθε ἀξιωματοῦχοῦ Τούρκου ἢ Ἄγα τῆς περιφέρειας. Οἱ Τούρκοι πασάδες, διοικηταὶ τοῦ νησιοῦ, με ἔδρα τὰ Χανιά, τὸ Ρέθυμνο καὶ τὸ Μεγάλο Κάστρο (Ἡράκλειο), εἶχαν μόνο ὀνομαστικὴ δύναμι. Γιατὶ στὴν πραγματικότητά ἦσαν ὑποχείριοι τῶν ἰσχυρῶν τουρκοκρητικῶν οικογενειῶν. Ἡ ζωὴ, λοιπόν, ἢ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν Χριστιανῶν εἶχε ἀμνησθὴ ἐξάρτησι ἀπὸ τὶς παντὸς εἴδους «ὀρέξεις» τῶν τυράννων. Καὶ γι' αὐτὸ εἶχαμε ὁμαδικούς ἐξισλαμισμούς ὀλόκληρων

χωριῶν σὲ διάφορα σημεῖα τοῦ μαρτυρικοῦ νησιοῦ. Βέβαια ὑπῆρχαν καὶ οἱ «Χαίνηδες», οἱ «Κλέτες» τῆς Κρήτης, οἱ ἐκδικηταί, ὁ τρόμος τῶν Γιαντισάρων καὶ ἡ κρυφὴ ἐλπίδα τῶν σκλαβωμένων Κρητικῶν. Τί νὰ πετύχαιναν ὁμως, λίγοι αὐτοί, στὸν ὄκεανὸ τῆς ἀποχαλινώσεως, τῆς διαφθορᾶς καὶ τοῦ ἐγκλήματος;

Ἀλλὰ στὰ Σφακιὰ ἡ κατάστασις ἦταν ἀρκετὰ καλὴ. Στὸν ὄρεινὸ αὐτὸ ὄγκο τί νὰ γύρευαν οἱ Τούρκοι; Τὰ Σφακιὰ δὲν εἶχαν ἐδάφη πλούσια καὶ παραγωγικὰ. Δὲν παρείχαν ἀσφάλεια στὸν κατακτητὴ. Γιατὶ με λίγα τουφέκια μπορούσαν νὰ γίνουν ἀπόρητα τὰ «ποροφάραγγα» τῶν. Ἀκόμα καὶ με λίγους ψυχωμένους — ἄνδρες ἢ γυναικόπαιδα — ἄοπλους, πού ἔρριχναν πέτρες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ εἶναι τόσο ἄφθονο τὸ ὕλικὸ αὐτὸ στὰ ἀπύκρημα φάραγγια καὶ στοὺς «χαλασέδες». Οἱ Τούρκοι βέβαια «ἐπάτησαν» κατὰ καιροὺς τὰ Σφακιὰ. Ἐφρόντιζαν ὁμως νὰ ἀπομακρύνωνται ἀ-

Ἡ Κράπη μὲ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο. Στὴν τοποθεσία αὐτὴ ἔγινε ἡ πρώτη μεγάλη συγκέντρωση Κρητῶν ἐνόπλων στὶς 4 Ἀπριλίου 1770.

μέσως ἀπὸ τὸν «κατοραμένο» — γι' αὐτοὺς — πόπο. Οἱ Σφακιανοὶ λοιπόν, γενναῖοι καὶ δραστήριοι, μποροῦμε νὰ πούμε πῶς εὐημεροῦσαν στὴν ἔρημιά τῶν βουνῶν καὶ τῶν λαγκαδιῶν τους.

Στὴν Ἀνώπολι, κεφαλοχώρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μὲ ἀσφαλισμένο φυσικὰ τὸ πλοῦσιο ὄροπέδιό του καὶ μὲ «πόρτα» ἐπικοινωνίας μὲ τὸν ἔξω κόσμο — τὸ ἀρκτὰ ἀσφαλισμένο γιὰ τὰ ἱστιοφόρα πλοῖα λιμανάκι τοῦ Λουτροῦ — ζοῦσε ἡ ἀρχοντική οἰκογένεια τῶν Βλάχων. Πολυμελής καὶ πλουσιωτάτη, μὲ ἐκπροσώπους της καὶ ἔξω τῆς Κρήτης, στὰ Κύθηρα καὶ στὰ Ἀντικύθηρα, διαμετακομιστικούς σταθμούς τότε, ἀσκούσε μεγάλη ἐπίδραση ἐπὶ τῶν Σφακιανῶν. Ὅχι τόσο γιὰ τὰ πλοῦτη της — ὁ Ἰωάννης Βλάχος ἦτο ἱδιοκτῆτης τεσσάρων τουλάχιστον μεγάλων ἱστιοφόρων — ὅσο γιὰ τὴν γενναιότητα καὶ τὴν ὀρθὴ σκέψιν τῶν μελῶν της. Ἀρχηγὸς δὲ αὐτῆς ἔθεωρεῖτο ὁ Ἰωάννης Βλάχος ἡ Δασκαλογιάννης, ἐπειδὴ ἐ-

γνώριζε γραφὴ καὶ ἀνάγνωσι.

Οἱ σωζόμενες πηγές καὶ ἡ παράδοσις τὸν θέλουν ὠραῖο ἄνδρα, μέτριο στὸ ἀνάσπημα, ντυμένο εὐρωπαϊκὰ. Οἱ συνεπαρχιῶτες του τοῦ συγχωροῦσαν τὸν νεωτερισμὸ καὶ τὸν ἀποκαλοῦσαν μὲ καμάρι «Ψαλιδόκωλο». Ἀλλὰ τὸ μεγάλο του προτέρημα ἦταν ἡ φυσικὴ του εὐφράδεια, ὁ πατριωτισμὸς του, ἡ γενναιότητά του καὶ ἡ μεγάλη πειστικότης τῶν λόγων του. Μὲ λίγα, ἀλλὰ «στράτα», λόγια κέρδιζε πάντοτε τὸν συναμιλητὴ του. Κι ἄς ἦταν ἀντίθετος. Ἦταν καὶ κοσμογυρισμένος. Ταξίδευε ὡς πλοιοκτῆτης στὸ ἐξωτερικὸ. Μιλοῦσε ρωσικὰ καὶ ἰταλικὰ. Καὶ εἶχε γνωριμίες, μὲ σημαίνουσες προσωπικότητες, στὰ μεγάλα λιμάνια, στὴ Βενετία, στὴν Τεργέστη καὶ στὰ λιμάνια τῆς Μαύρης Θάλασσας. Παντοῦ μιλοῦσαν γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς σκλαβωμένης πατρίδος. Παντοῦ ἔκαναν σχέδια. Καὶ συνήθως τὰ σχέδια αὐτὰ τὰ στήριζαν στὸς Ρώσους, «στὸ ξανθὸ ὁμόδοξο γένος».

Στὴν Ἀνώπολι τοῦ γινόταν πάντοτε πανηγυρικὴ ὑποδοχή. Κι ἐκεῖνος ἔφερε τοῦ κόσμου τὰ ἀγαθὰ, ἀρκετὰ πυρομαχικὰ καὶ περισσότερες ἐλπίδες καὶ ὑποσχέσεις.

«...Τὸ Μόσκοβο θὰ φέρω νὰ τὰ συντράμη τὰ Σφακιά, τοῖ Τούρκους νὰ ζυγώξου καὶ γιὰ τὴν Κόκκινη Μηλιά δρόμο νὰ τῶνε δώσου...».

Οἱ Σφακιανοὶ του τὸν περιέβαλαν μὲ τὴν ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη τους καὶ ἦσαν ἔτοιμοι καὶ στὴν φωτιά νὰ πᾶσουν γιὰ τὸ χατήρι του. Ὁ Πρωτόπαπας δμως τῶν Σφακίων, θεῖος του ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Ζαμπέτηδων, εἶχε τὶς ἐπιφυλάξεις του. Ὅχι γιὰτὶ δὲν ἦταν γενναῖος. Ἀλλὰ γιὰτὶ ἔκρινε ὀρθολογιστικὰ τὰ πράγματα. Καὶ τοῦ ἔλεγε:

«... Δάσκαλ' εἶντα λογιαίξεις; Θὰ τὰ σκλαδώσης τὰ Σφακιά μ' αὐτὰ πού λογαριάξεις... Τὰ παλληκάρια τῶ Σφακιῶ εἰς τὴ φωτιά θὰ βάλῃς...». Ὁ Δασκαλογιάννης ἐγνώριζε

τήν πλεονεκτική θέση τῶν Σφακιανῶν μπροστά στους ἄλλους Κρητικούς. Κι ἦταν εὐχαριστημένος γιὰ τὸ πρῶτο. Ὑπέφερε ὁμως γιὰ τὸ δεύτερο. Γιὰ τὰ μαρτύρια τῶν Κρητικῶν. Γι' αὐτὸ — ὅταν μὲ τὰ Ὀρλωφικά ξεσηκωνόταν ἡ ἄλλη Ἑλλάδα καὶ κυρίως ἡ Πελοπόννησος — ἐπαναστατεῖ καὶ αὐτὸς τὴν Κρήτη καὶ κυρίως τὰ Σφακιά. *Ὅπως πολὺ χαρακτηριστικά — κατὰ τὴν παράδοσι — εἶπε στὸν πασὰ τοῦ Ἡρακλείου Χουσεῖν, ὅταν ὁ τελευταῖος τὸν ἀνάκρινε μὲ ἀνατολίτικη πονηριά (Μπαρμπά Πατζελιοῦ, τὸ τραγοῦδι τοῦ Δασκαλογιάννη, στ. 750).

«Τὴν Κρήτην τῶν ἄλλους χριστιανῶν ἀποῦ ἴναι στὸν Σουλτάνο δὲν τοσοῦ ἔχετε γιὰ τίποτσι (= τίποτε) στὸν κόσμω τὸν ἀπάνω. Γι' αὐτὸ καὶ ἴγῶ ἀποφάσισα τὴν Κρήτην νὰ σηκώσω κι ἀποῦ τὰ νύχια τῶ Τουρκῶν νὰ τήνε ἐλευθερώσω. Πρῶτας γιὰ τὴν πατρίδα μου, δεύτερο γιὰ τὴν Πίστην, τρίτο γιὰ τῶ ἄλλους χριστιανῶν ποῦ κάθονται στὴν Κρήτη. Γιὰτὶ κι ἂν εἶμαι Σφακιανός, παιδί τῆ Κρήτης εἶμαι, καὶ νὰ θωρῶ τοσοῦ Κρητικούς στα δάσανα πονεῖ με...». Πονοῦσε λοιπὸν ἡ ψυχὴ τοῦ Δα-

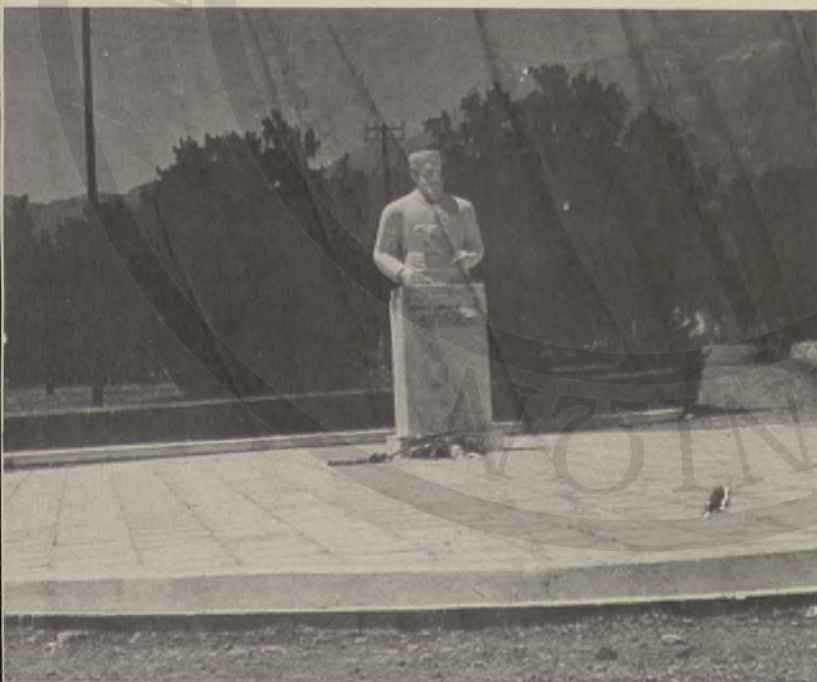
σκαλογιάννη. Γι' αὐτὸ ἔρχεται ἐπὶ ἐπαφῇ μὲ ἀρχηγούς πᾶν πλησιόχωρων ἐπαρχιῶν. Πιὸ μπρὸς καλεῖ σὲ σύσκεψι τοὺς ἀρχηγούς τῆς Ἀνωπόλεως στὴν Βίγλα. Παρὰ τὶς ἐπιφυλάξεις τοῦ Πρωτόπαπα ὄλοι συντάσσονται μὲ αὐτόν. Κατόπιν θέλει καὶ τὴν γνώμη τῆς ἐπαρχίας του. Συγκαλεῖ συγκέντρῳσι στὸν Ὀμπρὸς Γιαλὸ (σημερινὴ Χώρα Σφακιῶν). *Ὅλοι οἱ «ἀναγυρισμένοι» (ἀξιοτιμημένοι, ποῦ ἐμπνέανε σεβασμό, οἱ ἐκλεκτοὶ) τῶν Σφακιῶν συνέρρευσαν. Τὸν ἄκουσαν. Ἐπίστηκαν. Ἄλλως τε ἀφορμὴ γύρευαν καὶ αὐτοί. Καὶ παίρνουν τὴν μεγάλὴ ἀπόφασι. Μετακαλοῦν στὴν πατρικὴ γῆ τοὺς Σφακιανούς ἀπὸ ὅπου βρίσκονταν. Αὐτοί, χωρὶς ἐξαιρέσι, ἀφήκαν τὶς ἀνέσεις τῶν καὶ τὰ ὑλικά των ἀγαθὰ, πῆραν τὶς οἰκογένειές των, ἐξέβασαν τὰ τουφέκια των, καὶ κάτω ἀπὸ τὴν μύτη τῶν νιζάμηδων ἀνηφόρισαν γιὰ τὸν ξερόβραχὸ των. Ἀλλὰ ὁ ξερόβραχος αὐτὸς ἦταν ἡ πατρικὴ γῆ ποῦ τοὺς καλοῦσε νὰ τὴν ἐλευθερώσουν.

Στὶς 25 Μαρτίου τοῦ 1770, μετὰ τὴν κατασκευὴν λειτουργία στὸν καθεδρικό ναὸ τῆς Ἀνωπόλεως ἀπὸ τὸν Πρωτόπαπα, καὶ μετὰ τὴν Θεία Κοινωνία τῶν πιστῶν, ὁ Δασκαλογιάννης συγκεν-

τρώνει στὸν περίβολο τοὺς ἄνδρες. Οἱ γυναῖκες πῆγαν στὸ νοικοκυριό τους. Τὰ μικρὰ ἀγόρια κρυφοκοίταζαν ἀπὸ ἀπόστασι. Ὁ ἀρχηγὸς μιλεῖ δυνατὰ. Τὰ λόγια του λίγα. Πυρωμένο ὁμως σίδηρο. Ἀναφέρει περὶ ρωσικῶν πλοίων καὶ ρωσικῆς βοήθειας. Ὁμιλεῖ γιὰ ἐπανάστασι καὶ τῆς ἄλλης Κρήτης. Ἡ φωτιά ἀνάψε. Ζητωκραυγάζει ὁ ἔνοπλος λαός. Ἀδειάζει τὰ τουφέκια του στὸν ἀέρα. Εὐλογεῖ ὁ Πρωτόπαπας. Σκιρτοῦν ἀπὸ κρυφὴ χαρὰ τὰ παιδιὰ. Οἱ γυναῖκες σφογύζουιν ἕνα δάκρυ ἀπὸ τὰ μάτια των. Γιατὶ ἀναλογίζονται τὴν ποθητὴ ἐλευθερία, ἀλλὰ ὑπολογίζουν καὶ τὰ πιθανὰ θύματα. Ἡ ἐπανάστασις λοιπὸν ἐκηρύχθη τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Μὲ πεζοδρόμους ἡ εἰδήσις γνωστοποιεῖται στὴν ἐπαρχία καὶ στὰ πλησιόχωρα. Καὶ δίδεται ἡ ἐντολή: διπλανάστασι στὴν Κρήτην. Τὸ Πάσχα τῆς χρονιάς πρῶμο (4 Ἀπριλίου 1770). Στὴν Κράτη, μικρὸ ὀροπέδιο στὴν εἰσοδο τῶν Σφακιῶν ἀπὸ τὰ Χανιώτικα — προθάλαμο θὰ λέγαμε τῆς ἡρωικῆς ἐπαρχίας — συρρέουν 2.000 ἔνοπλοι, 20 ὄπλοφόροι ἱερωμένοι. Λαμπροφορεμένοι οἱ ἀρχηγοί. Ἀφῆκαν κατὰ μέρος τὶς διαφορές των. Καὶ τὸ ἀπόγευμα τῆς ἐσπρτῆς τοῦ Πάσχα κάνουν «δεύτερη Ἀνάστασι» (= διπλανάστασι), καὶ τὴν τελετὴ τῆς Ἀγάπης στὸ μικρὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (29 Αὐγούστου). Ἀντιλαλοῦν τὰ φαράγγια ἀπὸ τὶς ὁμοβροντίες. Οἱ ἔνοπλοι δίδουν καὶ παίρνουν τὸ φιλὶ τῆς ἀγάπης. Τὰ παλληκάρια γλεντοκοποῦν 8 ἡμέρες. Ἀρχίζουν ὁμως καὶ τὶς ἐπιδρομές τῶν ἐναντιῶν τῶν τουρκικῶν θέσεων. Δὲν περιμένουν τὸν ἐχθρό. Πηγαίνουν νὰ τὸν βροῦν καὶ νὰ τὸν κτυπήσουν στὸ στίτι τοῦ.

Ὁ Δασκαλογιάννης εἶχε ἀνακρηχθῆ γενικός ἀρχηγός. Ἄλλοι μὲ τὰ παλληκάρια τῶν ξεχύνονται στὰ Ρεθεμιώτικα ἢ στὶς ρίζες τῶν Χανιῶν. Ὁχυρώνουν καὶ φυλάσσουν τὶς εἰσόδους τῆς ἐπαρχίας. Ὁ ἀρχηγὸς κατεδαίνει ὡς τὴν Παναγιά τῶν Κεραμιῶν. Θέλει νὰ βρίσκεται κοντὰ στὰ Χανιά, ὅταν ὁ ρωσικὸς στόλος, κατὰ τὶς ὑποσχέσεις, θὰ κτυποῦσε τὸ φρούριο. Ἀπὸ τὴν θάλασσα ὁ Μόσκοβος, ἀπὸ τὴν στεριά οἱ δικοὶ μας, θὰ...κυρίευν τὰ Χανιά. Θὰ ὀπλιζόνταν μὲ τὰ λάφυρα, θὰ ἐβρίσκαν ἄνδρες ἀπὸ τὰ ἀπελευθερούμενα ἐδάφη καὶ θὰ προχωροῦσαν πρὸς τὰ Ρεθεμιώτικα. Τὸ φρούριο καὶ ἐδῶ θὰ ἔπεφτε μὲ συνεργασία

Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Δασκαλογιάννη στὴν κεντρικὴ πλατεῖα τῆς Ἀνωπόλεως, κοντὰ στὰ ἑρείπια τοῦ ἀρχοντικοῦ του. (Ἔργο τοῦ γλύπτη Βασ. Γεωργιάδη).

Ο Όμπρόςγιαλος (σημερινή Χώρα Σφακιών), που στην επανάστασι τοῦ 1770 ξεθεμελιώθηκα. Παράλληλα στὴν ἄκτῃ φαίνεται ὁ δρόμος ποὺ ὀδηγεῖ στὴν Ἀνάπολι.

στόλου καὶ ἐπαναστασιῶν καὶ θὰ προχωροῦσαν ὡς τὸ Μ. Κάστρο. Κατὰ τὸ σχέδιο λοιπὸν ἡ Κρήτη γρήγορα θὰ ἔβρισκε τὴν λευτεριά της. Κατὰ τὸ σχέδιο βέβαια. Γιατί τὰ πράγματα δὲν ἦρθαν ὅπως τὰ ἤθελαν. Ἦρθαν ἀνάποδα.

Ἡ μικρὴ ρωσικὴ βοήθεια δὲν μπόρεσε νὰ ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνη στοὺς Πελοποννησίους. Ἐκεῖνοι πάλι δὲν μπόρεσαν νὰ παρατάξουν τοὺς ἐνόπλους ποὺ εἶχαν ὑποσχεθῆ. Οἱ Ρῶσοι φεύγουν καὶ γιὰ ἄλλους λόγους ἀκόμη. Θὰ κατανικήσουν τὸν τουρκικὸ στόλο στὸν Τσεσμέ, ἀλλὰ τοὺς Σφακιανούς ἀφήνουν ἀβοήθητους στὴν ἐκδικητικὴ μανία τῶν Τούρκων. Ρωσικὸς στόλος δὲν ἐμφανίζεται πρὸ τῶν Χανίων. Ὁ Δασκαλογιάννης τὰ πληροφορεῖται μὲ ἐπιστολῆ. Ἄγωνιά. Ἀπελπίζεται. Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ὑπαναχωρήσῃ.

Οἱ Τούρκοι στὴν ἀρχὴ ἦσαν μουδιασμένοι, γιατί καὶ εἶχαν ἀκούσει γιὰ ρωσικὴ βοήθεια καὶ τὴν εἶχαν δῆ. Στέλνουν λοιπὸν στὰ Σφακιά τὸν ἠγούμενο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πρέβελι γιὰ νὰ ρωτήσῃ τὸν Δασκαλογιάννη. Ἐκεῖνος ἀπαντᾷ ἀνδρικὰ καὶ δὲν κρύβει τὴν ἀλήθεια. Ὁ ἠγούμενος ἀπαντᾷ μέσες - ἄκρες καὶ παρουσιάζει στοὺς Τούρκους ὅλη τὴν κατάστασι. Ἀργότερα ἀποθηριώθηκαν, κυρίως ὅμως ὅταν ἔμαθαν ὅτι οἱ Ρῶσοι ἐκάμαν πανιά. Συγκεντρώνουν στὰ τρία κάστρα δυνάμεις των. «Ἐπιτάσσουν» καὶ χιλιάδες Χριστιανῶν γιὰ νὰ κουβαλοῦν στὰ ὄρενά τιν ἀποσκευές

τῶν μὲ σακκοῦλες, γι' αὐτὸ καὶ τοὺς ἔλεγαν «σακκουλιέρηδες». Ἡ τύχη τῶν δυστυχισμένων αὐτῶν ἦταν τραγικὴ. Τοὺς ἔβαζαν προκάλυμμα, πίσω ἀπὸ τὸ ὁποῖο προχωροῦσαν οἱ Τούρκοι. Καί, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, χάνονταν πάρα πολλοί, γιατί τοὺς θέριζαν εἴτε τὰ ἐχθρικὰ εἴτε τὰ φιλικὰ πυρὰ.

Ξεχύνονται χιλιάδες πολλὲς ἀπὸ τὰ Χανιά καὶ ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο. Συναντῶνται στὶς Βρύσες τοῦ Ἀποκορώνου. Μαυρίζει καὶ κοκκινίζει ὁ τόπος στὸ «Κεφαλοβρύσι», ὅπου ἐστρατοπέδευσαν. (Στὸ ἴδιο μέρος θὰ στρατοπεδεύσουν οἱ Αἰγύπτιοι τοῦ Σαχίν πασᾶ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1866. Θὰ εἶναι 6.000, ἀλλὰ θὰ ἐκμηδενισθοῦν στὴν πρώτη ὀργανωμένη ἐπιχείρησι τοῦ 1866 - 69). Συγκεντρωμένοι θὰ ἀνηφορήσουν πρὸς Ἀλίκαμτο καὶ θὰ πλησιάσουν τὴν Κράτη. Μπροστὰ οἱ δυστυχισμένοι «σακκουλιέρηδες» καὶ πίσω αὐτοί.

Τὸν ελαγκὸ τοῦ Κατρέ» καὶ τὶς πλαιγιές τῆς Κράτης φυλάσσουν λίγοι δικοί μας. Οἱ Τούρκοι ἐπιτίθενται μὲ μανία. Οἱ δικοί μας τοὺς ἀποκρούουν μὲ πείσμα καὶ γενναιότητα. Τρεῖς ἡμέρες οἱ ἐχθροὶ προσπαθοῦν νὰ ἐκπορθῶσουν τὴν εἰσοδὸ στὴν ἐπαρχία. Τρεῖς ἡμέρες δρῖσκονται καθηλωμένοι στὶς θέσεις των. Τέλος ἀναπτύσσουν τὶς δυνάμεις των κατὰ μέτωπον γιὰ νὰ ὑπερφαλαγγίσουν τοὺς Σφακιανούς. Ἐκεῖνοι πολλοί, οἱ ἄλλοι λίγοι. Σὲ κρίσιμη στιγμὴ διαδίδεται ὅτι 8.000 Τούρκοι βαδίζουν ἐναντίον τοῦ

Καλλικράτη. Οἱ Καλλικρατιανοὶ καὶ οἱ Ἀσφενδιώτες τρέχουν γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὶς ἐστίες των. 250 μὲ ἀρχηγὸ τὸν Γεωργακομάρκο, τῶν περιφημῶν «νυκτοπολεμιστῶν», σῶμα ἀνάλογο πρὸς τὰ σύγχρονά μας πεζοναυτῶν, Λ.Ο.Κ. καὶ ἀλεξιπτωτιστῶν, τρέχουν καὶ καταλαμβάνουν τὸν Ἀσπροκέφαλο. Ἄδικος κόπος. Ὁ ἐχθρὸς τοῦς ἀπῶθει καὶ καίει τὸν Καλλικράτη καὶ τὸ Ἀσφέντου. Πρῶτη θυσία.

Οἱ Τούρκοι ἀντιλαμβάνονται τὴν ἐξασθένει τῶν θέσεων τῶν Σφακιανῶν στὴν Κράτη. Ἐπιτίθενται κατὰ μέτωπο καὶ τοὺς ὑπερφαλαγγίζουν στὸ Δοκαρόπορο. Οἱ Σφακιανοὶ ὑποχωρῶν ἀγωνιζόμενοι σκληρὰ. Κάθε δράχος καὶ Τούρκος νεκρὸς. Κάθε πριναίρι καὶ ἕνας δυστυχισμένος σακκουλιέρης. Περνοῦν τὸ Ἐυλόδεμα καὶ ξεχύνονται στὸ ὄροπέδιο καὶ στοὺς συνοικισμοὺς τοῦ Ἀσκήφου. Ἄγριες μάχες. Ἐπικές. Οἱ λίγοι Σφακιανοὶ ὑποχωροῦν στὶς δυτικὲς πλαιγιές. Οἱ Τούρκοι, 4.000 περίπου, μπαίνουν στ' Ἀσκήφου. Ληλατοῦν καὶ καίουν. Δεύτερη θυσία. Παραμένουν ὀκτὼ ἡμέρες συνεχῶς παρενοχλούμενοι ἀπὸ τοὺς Σφακιανούς. Ξεκουράζονται καὶ ἀνασυντάσσονται. Ἐτοιμάζονται γιὰ τὸ δεύτερο ἄλμα: γιὰ τὴν ἐπίσω γιαλιά, γιὰ τὸν Ὀμπρὸς Γιαλό, γιὰ τὴν Χώρα Σφακιῶν καὶ γιὰ τὰ ἄλλα ἀνατολικά χωριά, τοὺς «Βουβαδοβρασκάδες». Τοὺς ἐμποδίζουν ὅμως στὰ στενὰ τῆς Ἰμπρου. Ἐδῶ συνάπτονται ὁμηρικὲς μάχες. Οἱ Τούρκοι,

για να εκδιώξουν τα στενά, οι Σφακιανοί για να δώσουν καιρό στα γυναικόπαιδα να μαζευθούν στην 'Ανώπολι, και στην ανάγκη να επιβιβασθούν στα 25 σφακιανά πλοία που ναυλοχούσαν στο Λουτρό για ώρα ανάγκης. 'Ο Δασκαλογιάννης πανταχού παρών, 'Αριστεύει. 'Όπως αριστεύουν οι πάντες. 'Αλλά ο αριθμός νικά την ανδρεία.

'Ο έχθρος χάνει περισσότερους από 1.000 άνδρες, αλλά περνά και όρμα προς τα νότια, προς το Λιδικό πέλαγος. Είχε ένισχυθή και με 'Ηρακλειώτες Τούρκους. Τά χωριά, από 'Εμπρόσγιολο μέχρι και πέρα από το Φραγκοκάστέλλο, καταλαμβάνονται μετά σκληρόν αγώνα, λεηλατούνται και καίονται. Οι καπνοί θalώνουν την ατμόσφαιρα και τον νοῦ τῶν δικῶν μας. Θυσία τρίτη. 'Ο έχθρος εγκιβιστά το στρατηγείο του στο φρούριό Φραγκοκάστέλλο. 'Ο Κεχουριτά πασάς, ο αρχιστράτηγος του έκστρατευτικού σώματος, μόνο πίσω από τὰ τεῖχη του αισθάνεται κάποια ασφάλεια.

Τὸ καλοκαίρι πολὺ θερμὸ. Ὑποφέρουν ὄλοι. Κι οἱ Σφακιανοί κι ὁ έχθρος, πού ετοιμάζεται για τὸ τρίτο ἔλμα, για τὴν 'Ανώπολι, τὴν πατρίδα τοῦ ἀρχηγοῦ. 'Εχει μάθει ὅτι εἶναι γεμάτη ἀπὸ γυναικόπαιδα: πολὺτιμη λεία. 'Απὸ τὸν 'Εμπρόσγιολο λοιπὸν προωθεῖ μιά σφήνα ἀπὸ 5 - 6 χιλιάδες ἄνδρες πρὸς 'Ανώπολι. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἀπὸ τὴν πλαγιῆς θὰ προχωροῦσαν δυτικὰ καὶ θὰ ἀπέκοπταν τὴν κἀθοδο πρὸς Λουτρό. Τότε ἄλλο τμήμα θὰ προχωροῦσε ἀπὸ τὰ ὄρεινὰ ἐναντίον τῆς 'Ανωπόλεως, ὥστε τὰ γυναικόπαιδα νὰ πέσουν ὄλα στὰ χέρια του. Τὸ σχέδιο πολὺ καλὸ, ἀλλὰ τὸ ἀνέτρεψε ἡ ἀνδρεία τῶν Σφακιανῶν. 'Ο Δασκαλογιάννης προμαχεί. 'Ανακαιτίζεται προσωρινὰ ὁ έχθρος καὶ μέρος τῶν γυναικοπαίδων, 2 - 3 χιλιάδες, σώζονται στὰ πλοία, στὸ Λουτρό. 'Ενα ἄλλο μέρος, 2.000 περίπου, ἐμποδιζέται καὶ γυρίζει πίσω. Συλλαμβάνονται καὶ μερικὲς ἑκατοντάδες. 'Η 'Ανώπολις σώζεται πρὸς τὸ παρόν.

'Ο έχθρος ὅμως εἶναι πεισιματάρης. Θέλει νὰ ρημάξει, για τὴ μαρτιά καὶ παραδειγμα, τὴν πατρίδα τοῦ ἀρχηγοῦ. 'Επιμένει. Καὶ τὸ κατορθώνει. 'Η πλουσία 'Ανώπολις λεηλατεῖται, καίεται, ξεθεμελιώνεται. 'Ιδιαιτέρως τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ ἀρχηγοῦ. 'Ο Δασκαλογιάννης δακρυσμένος παρακολουθεῖ ἀπὸ τὰ Κρούσια τὴν συμ-

φορά. Θυσία τετάρτη.

Οἱ Σφακιανοί, τὰ γυναικόπαιδα καὶ πίσω ὁ έχθρος κατευθύνονται δυτικὰ πρὸς τὴν 'Αράβαινα. Τὸ φαράγγι τοὺς ἐμποδίζει. 'Εδῶ ἔγιναν σκληρότατες μάχες ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες. 'Αλλὰ ἡ νίκη στεφάνωνει καὶ πάλι τὴν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ έχθρου, πού ξεθεμελιώνει τὸν 'Αγιο 'Ιωάννη, τὰ Λιβανιανὰ κλπ. 'Εδῶ ἀποδεκατίσθηκαν τὰ γυναικόπαιδα. Σκοτώθηκαν πολλὰ, αἰχμαλωτίσθηκαν περισσότερα καὶ σώθηκαν λίγα. Τρελὰ ἀπὸ τὸν φόβο καὶ ἀπὸ τὴν ἀγωνία θὰ καταφύγουν στὸ φαράγγι τῆς Σαμαριάς. 'Η 'Οδύσειαί τὸν θὰ τελειώσῃ μὲ σχεδὸν ὀλοκληρωτικὴ καταστροφὴ, παρὰ τὴν βοήθεια τῶν νικητοπολεμιστῶν. Θυσία πέμπτη, καὶ τελευταία.

Αὐτὸ ἦταν τὸ δράμα τῶν Σφακιῶν καὶ τῶν Σφακιανῶν. Ταυτοχρόνως ὅμως διαδραματιζόταν καὶ ἕνα ἄλλο: τοῦ τραγικοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τῆς μαρτυρικῆς οἰκογενείας του. Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάστασι ὁ Δασκαλογιάννης εἶχε στείλει στ' ἀδέρφητα του, τὰ Κύθηρα, τὰ τρία μικρότερα παιδιὰ του.

'Απὸ ἄνδρωπο μαρτύριο

* Ἦσαν δύο κόρες, πού δὲν διασώθηκαν τὰ ὄνοματά τους καὶ ὁ μικρὸς γιὸς του 'Ανδρέας (ἄλλοι λέγουν πὼς εἶχε κι ἄλλο γιό, τὸν Νικολάκη). Τὶς δύο μεγάλες κόρες του, τὴν Μαρία καὶ τὴν 'Ανθούσα, τὶς κράτησε μαζί με τὴν γυναῖκα του, τὴν Σγουρομάλλινη, ἀρχόντισσα ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο. (Μερικοὶ μιλοῦν καὶ για μιά 'Ελευθερούσα). 'Όταν λοιπὸν τὰ γυναικόπαιδα ξεχύθηκαν πρὸς τὸ Λουτρό, κατὰ τὴν πρώτη μάχη τῆς 'Ανωπόλεως, ὁ Δασκαλογιάννης ἔστειλε μὲ δύο πιστὰ παλληκάρια τὴν οἰκογενεία του πίσω ἀπὸ τὴν κύρια φάλαγγα, για νὰ ἀποφύγουν τὴν ὄργη καὶ τὴν ἀγανάκτησι τῶν ἄλλων γυναικοπαίδων. Κατὰ τὴν φυγὴ τραυματίσθηκε ἡ Σγουρομάλλινη ἀπὸ τὰ πυρὰ τῶν σφακιανῶν πλοίων, πού προσπαθοῦσαν νὰ ἀνακόψουν τὴν προέλασι τοῦ έχθρου.

Λιποθύμησε. Προσπάθησαν νὰ τὴν βοηθήσουν. Δὲν τὰ κατάφεραν. Τὴν θεώρησαν πεθαμένη καὶ τὴν ἀφήκαν. 'Η καθυστέρησις ὅμως αὐτὴ τὶς ἔρριξε στὰ χέρια τῶν Τούρκων, πού διασαλπίζουν ἀργότερα μὲ τελάληδες: «Καπετὰν Δάσκαλε Γιάννη, πιάσαμε

τοὺς κόρες σου. 'Α(ν) θές νὰ μὴ τοὺς πειράξωμε, παραδώσωμε». 'Η Σγουρομάλλινη θὰ συνέλθῃ τὴν νύχτα καὶ θὰ φθάσῃ στὴν «Μονοβυλιά», πλοῖο τοῦ συζύγου της. 'Ο Δασκαλογιάννης, τρελλὸς ἀπὸ ἀπελπισία, δὲ μπῆ στὰ πλοία, θὰ ἐρευνησῇ προσωπικὰ, καί, ὅταν θὰ βεβαιωθῇ πὼς ὁ έχθρος ἔλεγε τὴν ἀλήθεια, θὰ καταληφθῇ ἀπὸ μαρτία. Μὲ δυσκολία θὰ τὸν γλυτώσῃ ὁ γιατρός του. Θέλει νὰ παραδοθῇ, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀφήνουν οἱ συναθληταί του. Πιὸ μπρὸς εἶχε συλληφθῇ αἰχμάλωτος ὁ ἀδελφός του Νικολάκης.

'Ο καιρὸς περνά καὶ ἔρχεται ὁ χειμῶνας, πολὺ σκληρὸς μάλιστα. 'Ο ἀγῶνας εἶναι κλεφτοπόλεμος. Κι ὁ Δασκαλογιάννης, για νὰ πεισιώσῃ τοὺς λίγους ἀκόμα Σφακιανούς του, παραδίδεται ἄραιοντυμένος καὶ πάνοπλος εἰς τοὺς Τούρκους τῆς 'Ανωπόλεως. Τὸν συνοδεοῦν λίγοι πιστοί. Χαρούμενοι οἱ έχθροὶ τὸν μεταφέρουν στὸν 'Εμπρόσγιολο καὶ συνέχισα στὸ Φραγκοκάστέλλο. Τὸν τιμοῦν ψεύτικα καὶ τὸν ἀφοπλίζουν ἐδῶ. Βλέπει τὴν κόρη του Μαρία. 'Η 'Ανθούσα φαίνεται εἶχε χαθῆ (ὑποστηρίζειται καὶ ὅτι ἐπέζησε). 'Ο Πρωτόπαπας κι ὁ ἀδερφός τοῦ ἀρχηγοῦ Σγουρομάλλης συλλαμβάνονται αἰχμάλωτοι. 'Ο Δασκαλογιάννης ἐξαγοράζει τὸν καιρὸ μιλιώντας περὶ θησαυρῶν του.

Τὸν μεταφέρουν για ἀσφάλεια στὸν πύργο τοῦ 'Αληδάκη, στὸν 'Εμπρόσγιολο τοῦ 'Αποκορώνου. Θὰ τὸν ἀφήσουν ἐδῶ 18 ἡμέρες. Θὰ διαδοθῇ ὅτι οἱ Τούρκοι τὸν ἀποκεφάλισαν. Οἱ Σφακιανοί, μαρισμένοι για ἐκδίκησι, θὰ ἐπιτεθοῦν στοὺς Τούρκους στὰ χωριά Πεμόνια, Φρέ, Νίππος. Φοβοῦνται, καὶ μὲ μεγάλῃ συνοδεία μεταφέρουν τὸν Δασκαλογιάννη διὰ ξηρὰς στὸ 'Ηράκλειο. Οἱ αἰχμάλωτοι βαδίζουν πεζοὶ καὶ παθαίνουν μύρια ὄσα ἀπὸ τὸν ἐξαχρημένο τουρκικὸ ὄχλο τῶν χωριῶν καὶ τὸν πῶλεον πού περνοῦν. Μόνο ὁ Δασκαλογιάννης καὶ ἡ Μαρία εἶναι ἐφιπποί. 'Ο ὄχλος τοὺς προσέχει, γιατὶ τέτοιες εἶναι οἱ διαταγές.

Στὸ Μεγάλο Κάστρο ὁ ἀρχη-

Λείψανα τοῦ ἀρχοντικοῦ τοῦ Δασκαλογιάννη στὴν 'Ανώπολι. Στὸ μέσον τῆς ἐπάνω φωτογραφίας φαίνεται μέρος τοῦ τοίχου τῆς σημερινῆς κουζίνας. Δεξιὰ, τὸ πηγάδι καὶ ἡ πέτρινη γούρνα. Στὴν κάτω φωτογραφία διακρίνεται τὸ πηγάδι τοῦ ἀρχοντικοῦ ὁπως ἀκριβῶς διατηρεῖται ὡς σήμερα.

Τὸ λιμανάκι τοῦ Λουτροῦ σήμερα. Τότε ἦταν διαμετακομιστικός σταθμός. Στὰ 25 σφακιανὰ καράβια, ποὺ εἶχαν προσορμισθῆ ἐκεῖ, σώθηκαν χιλιάδες γυναικόπαιδα ἀπὸ τὴν σφαγὴ καὶ τὸν ἐξανδραποδισμό.

γός καὶ ἡ Μαρία θὰ ζήσουν σὲ χρυσὴ φυλακὴ, στὰ σερράγια τοῦ πασᾶ Χουσεῖν. Οἱ ἄλλοι θὰ κλεισθοῦν στὰ ὑγρά ὑπόγεια τοῦ Μεγάλου Κοῦλε, θὰ ἐργάζονται σκληρὰ καὶ θὰ βασανίζονται. Ὁ πασᾶς δὲν θὰ μπορέσει, παρὰ τὴς παγίδες καὶ τὴς πονηριῆς του, νὰ πείσει τοὺς ἀδελφούς τοῦ Δασκαλογιάννη νὰ ἔλθουν ἀπὸ τὰ Κύθηρα καὶ νὰ πέσουν στὰ νύχια του. Οὔτε νὰ βάλῃ χέρι στοὺς ἀνύπαρκτους θησαυρούς τοῦ ἀρχηγοῦ. Θὰ μάθῃ ὁμως γιὰ τὴν ρωσικὴ βοήθεια ποὺ δὲν ἦρθε. Καὶ ὅταν θὰ δεβαιωθῆ ὅτι δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ μάθῃ τίποτα ἄλλο ἢ νὰ κερδίσει, θὰ δώσῃ τέλος στὶς συμπαγνίες του.

Θὰ διατάξῃ νὰ μαζευθῆ τὸ πλήθος στὴν ἀνατολικὴ πλατεῖα τοῦ Ἡρακλείου, ὅπου εἶναι σημεῖος σήμερα ὁ ἀνδριάντας τοῦ Δασκαλογιάννη, νὰ στηθῆ ψηλὸ πατάρι (ικρίωμα), νὰ δέσουν σταθερὰ τὸν μελλοθάνατο, ὥστε νὰ μὴν μπορῆ νὰ κινήται, καὶ νὰ γίνῃ ἡ ἐκτέλεσις. Ὁ δήμιος μὲ τὸ κοφτερὸ μαχαίρι ἢ μὲ τσακμάκοπτρα θὰ ἀφαιρῆ λωρίδες - λωρίδες τὸ δέρμα τοῦ θύματος. Μαζὶ ἀποσπῶνται καὶ κομμάτια ζωντανῆς σάρκας. Τὰ πετὰ στὰ πλήθη τοῦ ἀλαλάζοντος μὲ τὴν προτροπῆ: «Πάρτε καλὸ πετσὶ γιὰ τὰ στίβανια σας». Ὁ ὄχλος χοροπηδᾷ εὐχαριστημένως. Τὸ θῦμα μουγκρίζει

ὀπώκωφα, ἀλλὰ δὲν ζητᾷ χάρι. Οὔτε κραυγάζει.

Τοῦ παρουσιάζουν μεγάλο καθρέφτη γιὰ νὰ δῆ τὸ χάλι του. Παρουσιάζουν καὶ τὸν ἀδερφὸ του Σγουρομάλλη. Ὁ μάρτυρας θὰ μουγκρίσῃ, περισσότερο ἀπὸ τὸν ψυχικὸ πόνο. Ἀλλὰ ὁ Σγουρομάλλης δὲν θὰ ἀντέξῃ καὶ θὰ τρελλαθῆ. Θὰ ψιθυρίζῃ μόνο ἓνα ἀκαταλαβίστικο «Καί... καί... καί...». Θὰ τοῦ χαρίσουν τὴν ζωὴ, γιὰτὶ οἱ Τούρκοι σέβονταν τοὺς τρελλούς. Καὶ θὰ γλυτώσῃ γι' αὐτὸ τὴν ζωὴ του. Ἀλλὰ δὲν θὰ ξαναβρῆ τὰ χαμένα λογικά του. Τὸ τραγικὸ θῦμα θὰ παραδώσῃ τὴν ψυχὴ του στὸν Πλάστη μας, μέσα σὲ φρικτοὺς πόνους, ἀπὸ τὴν ἀκατάσχετη αἱμορραγία. Ἦταν Παρασκευὴ, 16 Ἰουνίου τοῦ 1771. Ἐγκυες χανούμισσες ἀποβάλλουν, καὶ θὰ θυμοῦνται γιὰ χρόνια πολλὰ τὸ φρικτὸ θέσαιμα. Ὁ Μπαρμπά Πατζελίδης εἶναι πολὺ ἐπιγραμματικός γιὰ τὸ τέλος:

«Τὸ Δάσκαλο ἐγδάραι κι ἄλλους πολλοὺς ἐπνίγα (ἀπαγχονίζαν) καὶ τσ' ἄλλους τσ' ἀποδέλοιπους στὴ φυλακὴ τσοὶ ρίχας».

Ὁ νεκρὸς τοῦ ἥρωος ἔμεινε δεμένος σὸ πατάρι δυὸ - τρεῖς ἡμέρες. Καὶ ὅταν ἔγινε ἐπικίνδυνος ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεσι, ἐπέτρεψε ὁ πασᾶς νὰ ἐνταφιασθῆ. Μὲ φόβο Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν μανιασμένων

Τούρκων, τὸν πήραν σχεδὸν κρυφὰ καὶ τὸν ἔθαψαν 20 περίπου δῆματα νοτιοανατολικά τῆς Ἀκ Ντάμπιας. (Ἄν ἡ μαρτυρία εἶναι σωστὴ, μπορεῖ νὰ τὸ ἀποδείξῃ ἔρευνα, ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ. Εἶναι καὶ χρέος καὶ τιμὴ. Γιατὶ, ἂν εὐρεθοῦν τὰ ἅγια λείψανά του, πρέπει νὰ τύχουν εἰδικῆς μεταχειρίσεως. Ἡ τοποθέτησίς τους σὲ μεγαλοπρεπῆς μασωλεῖο θὰ ἦταν τὸ λιγώτερο).

Τοὺς συναθλητὰς τοῦ Δασκαλογιάννη θὰ βασανίσουν, θὰ ἀποκεφαλίσουν, θὰ ἀπαγχονίσουν. Μαζὶ μ' αὐτοὺς καὶ τὸν ἀδελφὸ του Νικόλαο. Μερικοὺς θὰ κρατήσουν στὰ μπουντρούμια τοῦ Μ. Κοῦλε. Θὰ μαρτυροῦν τρία χρόνια ἀκόμα. Μὰ κάποτε θὰ τρυπήσουν τὸν τοῖχο τῆς φυλακῆς, θὰ φύγουν, καὶ μερικοὶ θὰ σωθοῦν. Ἄλλοι θὰ πεθάνουν στὸν δρόμο, ὅπως ὁ Πρωτόπαπας.

Τὴν Μαρία θὰ ὑποχρεώσουν νὰ παντρευθῆ Τούρκο ἐπίσημο. Θὰ ζήσῃ στὴν Κωνσταντινούπολι λατρεύοντας τὴν θρησκεία τῶν πατέρων τῆς. Καὶ ὅταν θὰ ἐκραγῆ ἡ Μεγάλῃ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, χίρα πιὰ, ἠλικιωμένη καὶ χωρὶς παιδιὰ, θὰ δραπτετεῖται, ἀφοῦ εἶδε τὴς σφαγῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ Πατριάρχου μας. Θὰ φθάσῃ στὴν Τήνη, θὰ γίνῃ μοναχὴ καὶ θὰ βοηθήσῃ τὸν ἀγῶνα. Σὰν ἀξία κό

Τὸ μικρὸ ἐνετικὸ φρούριον τοῦ Φραγκοκάστελλου, ἀρχηγεῖο τοῦ Κετχουντᾶ πασᾶ καὶ πρώτη φυλακὴ τοῦ ἥρωα Δασκαλογιάννη. Ἐδῶ πρωτοκλείσθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ μεγάλο του μαρτύριον.

ρη τοῦ Δασκαλογιάννη. Ὁ Πατζελιὸς ψάλλει γιὰ τὴν περίπτωσι, ἀρκετὰ μοιρολατρικά.

«Δασκαλογιαννοπούλες μου, ἔσά τονε γραφτὸ σας τούρκας παιδὶ νὰ μωριστῆ τῆ νιότης τὸν ἀθὸ σας... Ἄντζεπα (= ἄραγε) νὰ λογιάζετε, ἀμάλαγα κοράσα, ἀπού σᾶς ἐξηλεύγασι τοῦ Μᾶη τὰ κεράσα, ἀρχοντοπούλες ἀκριδές, ἀφράτα κοπελλούδια, ἀπού σᾶς ἐξηλεύγασι τ' Ἀπρίλη τὰ λουλούδια, ἐσεῖς, κοπέλλες Σφακιανές, κρίνα ξεφουντωμένα, πὼς θὰ σᾶσε μαράνουσι κανάκια (χάδια) μολεμένα;»

Οἱ Τούρκοι γιὰ τιμωρία καὶ παραδειγματισμὸ ἐρήμαξαν τὰ Σφακιά. Σκοτώθηκαν 3.600 Σφακιανοί. Πέθαναν ἀπὸ τὶς κακουχίες 1.500. Ἐφυγαν, χωρὶς νὰ γυρίσουν ποτὲ πιά, 2.000. Καὶ ἔμειναν λιγώτεροι ἀπὸ 4.000 ἑμπατικά καὶ ψυχικά ἐρείπια. Ἡ ἐπανάστασις λοιπὸν τοῦ Δασκαλογιάννη, δηλαδή κυρίως τῶν Σφακιῶν, γιατί ἡ ἄλλη Κρήτη δὲν μπόρεσε νὰ κινηθῆ, δὲν πέτυχε. Ὑπῆρξε μόνον θυσία. Ἄλλὰ θυσία ποῦ λυτρώνει καὶ ἐξαγνίζει.

Τὸ ξερρίζωμα τῆς ἐπαναστάσεως ἀποχαλίνωσε τοὺς Τούρκους σὲ ὅλη τὴν Κρήτη. Λεηλάτησαν, ἔκαψαν, ἔσφαξαν, αἰχμαλώτισαν,

ἐξόρισαν, ἀφόπισαν. Καί, ὅταν γλυκοχάραζε τὸ 1821, τὸ νησί βρισκόταν σὲ ἀθλια κατάστασι. Τρομερὴ λειψανδρία τὸ βασάνιζε. Καὶ ὑπῆρχε τρομακτικὴ ἔλλειψις πυρομαχικῶν. Ὑπῆρχαν 1.200 τουφέκια δλα-δλα, καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ 800 στοὺς Σφακιανούς.

Παρὰ τὴν μεγάλη ἀπώλεια ἀνθρώπινου δυναμικοῦ, δὲν ὑπῆρξαν ἄμεσα ἀποτελέσματα. Ὑπῆρξαν ὀμως ἄλλα, ἔμμεσα καὶ πολὺ σπουδαία. Ἐπειδὴ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770, πανελληνία, ἔδωσε τὴν δυνατότητα στοὺς Ρώσους διπλωμάτες νὰ ἐπιτύχουν μερικοὺς δρους στὴν συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (Ἰούλιος 1774), οἱ ὁποῖοι ἔθεσαν τὶς δάσεις γιὰ τὴν ἔκρηξι τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως μετὰ μισὸν αἶωνα:

1) Τὸ πρῶτο ἄρθρο τῆς συνθήκης ἐξασφάλιζε γενικὴ ἀμνηστία γιὰ ὅλους τοὺς ἔλαθαν μέρος στὸν πόλεμο. 2) Τὸ ἄρθρο 7 ὑποχρέωνε τὴν Ὑψηλὴ Πύλη νὰ προστατεύῃ ἐπισήμως τὴν χριστιανικὴ θρησκεία καὶ τὶς χριστιανικὲς ἐκκλησίες σὲ ὅλη τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. 3) Τὸ ἄρθρο 17 παραχωροῦσε στὴν Τουρκία τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ποῦ καταλήφθηκαν ἀπὸ τοὺς Ρώσους, ἀλλὰ προστάτεψε τοὺς Χριστιανοὺς κατοικοῦς. Γενικὰ εἰδίδετο τὸ δικαίωμα στὴν Ρωσία: 1) νὰ ἐπεμβαίνῃ στὰ ἑσωτερικά τῆς Τουρ-

κίας γιὰ νὰ προστατεύῃ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ 2) ἐπετράπη στὰ ἑλληνικὰ πλοία νὰ πλέουν ὑπὸ ρωσικῆ σημαία. Τοῦ πρώτου δρου θὰ γίνῃ ὄχι μόνον χρήσις, ἀλλὰ καὶ κατάχρησις. Ὁ δεῦτερος δρος θὰ συντελέσῃ στὴν ἀνάπτυξι τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, στὸν πλουτισμὸ τῶν ναυτικῶν μας νησιῶν, στὴν πολεμικὴ ἐκγύμνασι τῶν πληρωμάτων, ποῦ ἀντιμετώπιζαν καθημερινὰ τοὺς πειρατάς, καὶ στὴν κατασκευὴ (χτίσιμο) ἐμπορικῶν πλοίων ἐξαπλισμένων, ποῦ λίγο διέφεραν ἀπὸ τὰ πολεμικά. Δὲν εἶναι λοιπὸν ὑπερβολὴ ὅταν ὑποστηρίζεται ὅτι, ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ, ἐπιγίννημα τῶν «Ὀρλωφικῶν» στὴν Ἑλλάδα, δηλαδή ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Δασκαλογιάννη τὸ 1770, δημιούργησαν μεγάλο ποσοστὸ ἀπὸ τὶς προϋποθέσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Σήμερα, 200 χρόνια μετὰ τὰ αἱματηρὰ γεγονότα, ἀντιλοῦμε μυχικὴ δύναμι ἀπὸ τὸν μεγάλο χαλασμό. Καὶ ἐνθουσιούμεθα τοὺς μάρτυρας ποῦ μᾶς δίδαξαν, ἀλλὰ καὶ ὄλο τὸν ἄλλο κόσμον, πὼς ὅταν δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ζήσῃ ἐλεύθερος, μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ πεθαινῇ ἐλεύθερος.

ΣΤΥΛ. Γ. ΠΑΝΗΓΥΡΑΚΗΣ
Γυμνασιάρχης Β' Γυμνασίου Ἀρρένων Χανίων